

MISIR'DA İNSAN HAKLARI VE TORA/AKREP HAPİSHANESİ

Kadriye Sınmaz-Muhammed Said

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Sınmaz, Kadriye ve Muhammed Said, "Mısır'da İnsan Hakları ve Tora/Akrep Hapishanesi", Araştırma 58, İNSAMER, Mart 2018.

Araştırma 58

Mısır, 1952 yılına kadar büyük oranda İngilizlerin etkisinde kalmış, 1952 yılında gerçekleşen "Hür Subaylar Darbesi" ile de askerî vesayet in ciddi biçimde hissedildiği bir sistemde asker kökenli kişiler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 1981'de yine bir asker olan Hüsnü Mübarek'in görevi devralması, halk ayaklanmalarıyla sonlanacak 30 yıllık baskıcı iktidarın başlangıcı olmuştur.

Mısır'da ekonomik ve siyasal problemler, geçmişten bu yana halkın devlet yöneticilerine muhalefetinin yegâne gerekçeleri olmuştur (Esasında Ortadoğu ülkelerinin hemen tamamında bu böyledir.). 25 Ocak 2011 tarihinde Mısır'da başlayan protestolarda şu üç talebin öne çıktığı görülmüştür: aş, özgürlük, adalet.

Ülke kaynaklarının adaletsiz bir şekilde dağıtılması iş elitleri ve halk arasındaki uçurumu derinleştirmiş,

devletin ciddi yatırımlarda bulunmaması ve yolsuzlukların artması da ekonomik problemleri kronikleştirmiştir. Mübarek'in 30 yıl boyunca olağanüstü hal politikalarıyla muhalifleri baskı altında tutması ve sürekli insan hakkı ihlallerinde bulunması, 2011 devrim sürecini hazırlayan diğer unsurlar olmuştur. Protestoların bütün ülkeye yayılması üzerine, 11 Şubat 2011'de Mübarek'in istifasıyla Mısır'da daha önce yöneticilerin ancak vefat ettiklerinde iktidardan çekildikleri bir dönem sona ermiştir. Bundan sonra demokratik bir seçimle Muhammed Mursi'nin iş başına geldiği 30 Haziran 2012 tarihine kadar ülke Yüksek Askerî Konsey'in yönetiminde kalmıştır.

Seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olan Mursi, çok ciddi bir ekonomik krizin yaşandığı, büyük bedeller ödeyen halkın beklentilerinin doruk noktasına ulaştığı

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

ve en önemlisi de askerî vesayet rejiminin büyük ölçüde hissedildiği bir Mısır'la karşı karşıya kalmıştır. Ancak Mursi yönetimi henüz hükümetin birinci yılı sonunda, sorunların çözümü için yeterli süre geçmeden, Genelkurmay Başkanı Abdülfettah es-Sisi tarafından 3 Temmuz 2013'te darbeye görevden alınmıştır.

Darbeyi kabul etmeyen muhaliflerin protestoları, askerî rejimin kanlı ve hukuktan uzak uygulamalarını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Gösterilerde binlerce kişi hayatını kaybederken, başta Mursi olmak üzere Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin) üyesi binlerce kişi de gözaltına alınmıştır.

Resmî rakamlara göre darbe sürecinde hayatını kaybedenlerin sayısı 3.000'in üzerindedir. 34.000'den fazla tutuklu, yeterli sağlık ve hijyen koşullarının sağlanmadığı hapishanelerde tutulmaktadır. Taciz ve tecavüz dâhil türlü işkenceye maruz kalan tutukluların serbest bırakılsalar bile hapishanede yaşananlarla ilgili şikâyetle bulunmaları tehdit yoluyla engellenmektedir. Ancak her türlü tehdide rağmen şikâyetle bulunanlar olmakla birlikte, bu davalardan hiçbir sonuç alınamamaktadır.

Özellikle darbe sonrasında sivilleri yargılama yetkisi verilen askerî mahkemelerde görülen davaların süreçleri incelendiğinde uluslararası adil yargılanma hakkının bu davalarda uygulanmadığı, pek çok insan hakkı ihlalinin yaşandığı, insanın yaşam hakkına saygı duyulmadığı vb. pek çok durum gözlemlenmektedir. Bu uygulamalar 2014'te hazırlanan Mısır Anayasası'nın 96 ve 97. maddelerine, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 7 ve 10. maddelerine, BM Sivil ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 14. Maddesi'ne aykırıdır.

Darbe sonrası uygulanan baskı; sivil toplum örgütleri, dinî yapılar, medya gibi sosyal hayatın fark-

lı kurumlarında kendini göstermiştir. Müslüman Kardeşler üyesi 50.000'den fazla kişinin görevinden alınması, ramazan ayında hangi camilerde teravih namazı kılınacağına devletin kararına bağlanması, Müslüman Kardeşler'in kurucusu Hasan el-Benna ve cemaatin önde gelen fikir adamlarının kitaplarının yasaklanması, bu uygulamalardan sadece bazılarıdır. Ayrıca darbe karşıtı gazeteler ve televizyon kanallarının da bir kısmı kapatılmış, bir kısmı da sansüre uğramıştır. Aralarında yabancı medya mensuplarının da olduğu birçok gazeteci tutuklanmış, darbe karşıtı kişilerin kullandığı sosyal medya hesapları gözetim altına alınmıştır.

Sisi'nin darbe sonrasında ülkedeki yoğun muhalefete rağmen ayakta kalabilmesinin en temel sebeplerinden biri şüphesiz dış politikada bulunduğu yoğun destektir. Her fırsatta demokrasi ve insan haklarına vurgu yapan ABD ve Avrupa Birliği'ne üye ülkeler, 3 Temmuz 2013'te Mısır'da vuku bulan askerî müdahaleyi "darbe" olarak nitelendirmekten kaçınmışlardır. Mısır'a yapılan maddi destek büyük oranda devam etmiş, askerî anlaşmalar da artarak sürdürülmüştür. Donald Trump'ın başkan seçilmesinin ardından ABD-Mısır ilişkileri daha da ivme kazanmıştır. Trump, henüz başkan seçilmeden Sisi'yi "olağanüstü bir adam" olarak nitelendirmiş ve Müslüman Kardeşler'i kastederek terörle mücadelede iş birliği vurgusu yapmıştır.

"Arap Baharı" olarak anılan dönemde yüksek sesle dile getirilen özgürlük taleplerinin domino etkisi yaratmasından endişe duyan başta Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere bazı Körfez ülkeleri, devrim karşıtı selefi grupları desteklemiş ve Mısır'daki süreçte askerî darbe rejiminin yanında yer almıştır. Müslüman Kardeşler hareketine yakın olan Katar ise, devrim sürecinde Al Jazeera aracılığıyla Mısır halkını destekleyici yayınlar yapmıştır. Darbe sürecinde de baskı rejiminin politikalarını tüm dün-

yaya duyuran Al Jazeera, yaptığı haberler sebebiyle diğer Körfez ülkelerinin tepkisini çekmiştir. 2014 yılında Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn'in Katar'dan elçilerini çekmesine neden olan anlaşmazlık, Katar'ın Mısır'la iletişimini geliştirmesiyle son bulmuştur.

Mısır, bugün hâlâ ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıyadır. Gelir adaletsizliğinin ve yolsuzlukların her geçen gün arttığı, buna karşın devletin mali organlarının denetiminin yasak olduğu Mısır'da ortaya atılan iddialar, halkın tepkisine yol açmaktadır. Ülkede ihracatta kayda değer bir artış görülmezken ithalatın sürekli artması, yaşanan terör eylemleri sebebiyle turizm potansiyelinin gerektiği gibi kullanılamaması, Mısır cüneyhinin dolar karşısında sürekli değer kaybetmesi gibi sebeplerden ötürü, halkın büyük çoğunluğu temel gıda maddelerine erişimde dahi sıkıntılar yaşamaktadır. Oysaki zaman zaman ekonomik gerekçelerle yapılan sokağa çıkma çağrılarının yüksek güvenlik önlemleri ile bertaraf edilmesi yerine büyük ekonomi projelerinin hayata geçirilmesi şüphesiz Mısır için çok daha faydalı olacaktır.

Mısır, kadim tarihî geçmişi, jeopolitik üstünlüğü, farklı kimliklerin kesişim noktası olması itibarıyla bölgede merkezî rol oynayabilme kapasitesini bünyesinde barındıran bir ülkedir. Bu önemdeki bir ülkenin sadece üç yıl içerisinde hem yılların askerî vesayet sistemini yıkan bir devrim hem de aynı vesayet rejimini geri getiren bir askerî darbe yaşaması, gerek ülke içinde gerekse bölgesel düzlemde önemli sonuçlar doğurmuştur.

Büyük umutlarla ve ağır bedeller ödenerek elde edilen devrimin askerî bir darbeye alt edilmesinin ve bu süreçte yaşanan öldürme ve tutuklamaların sosyolojik olarak ülke için çok katmanlı sonuçları olmuştur. Ülkede normalleşmenin sağlanabilmesi

için öncelikle insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması, yargılamalarda uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde bir yol izlenmesi ve yargılamalarda şeffaflığın sağlanması son derece önemlidir. Mevcut hataların telafisi mahiyetindeki bu düzenlemelerin ardından da vatandaşların rahatlıkla seçme haklarını kullanabilecekleri demokratik bir seçim ortamı oluşturulması gerekmektedir.

Tora/Akrep Hapishanesi

Bu süreçte dikkat çeken en önemli husus, 2013 yılında General Abdülfettah es-Sisi tarafından yapılan darbe ve beraberinde getirilen uygulamaların Hüsnü Mübarek dönemini aratacak hale gelmiş olmasıdır. Ülkede askerî darbeden sonra on binlerce insanın katıldığı darbe karşıtı sokak gösterileri düzenlenmiş, ancak cunta yönetiminin gerçekleştirdiği bir dizi katliamdan sonra bütün toplum sindirilmiştir. Bu süreçte Manassa, Rabia ve Ramses meydanları Mısır tarihinin en büyük katliamlarına sahne olurken yaşanan olaylarda resmî rakamlara göre 3.533 kişi hayatını kaybetmiş, 1.152 kişi yaralanmıştır. Darbe rejimi, bundan sonra da kaçırma, zorla alıkoyma, tutuklama, işkence gibi yöntemlere başvurarak muhalifleri sindirmeye devam etmiştir. Mısır resmî kaynakları tarafından açıklanan siyasi tutuklu sayısı 34.000'i aşmıştır. Çeşitli insan hakları kuruluşları, tutuklu sayısının çok daha fazla olduğunu belirtmektedir. Bu hapishanelerde mahkûmlara işkence edilmekte, mahkûmlar aç ve susuz bırakılmakta, kendilerine en temel tıbbi imkânlar dahi sağlanmamaktadır. Siyasi ve muhalif mahkûmların bulunduğu bu hapishanelerin en ünlüsü Tora, diğer adıyla Akrep Hapishanesi'dir.

Asıl ismi Tora Maksimum Güvenlik Hapishanesi olan bu yer, içeride yapılan işkencelerden dolayı "Akrep Hapishanesi" olarak anılmaktadır. 1993 yılında üst düzey güvenlik suçları ile mücadele etmek

için kurulan hapishane, siyasi mahkûmlar ve muhaliflerle doldurulmuştur. 2013 yılındaki darbeden sonra da Müslüman Kardeşler ve diğer muhalif grup liderleri ve ileri gelenleri bu hapishaneye yerleştirilmiştir. Toplamda 320 hücresi bulunan hapishanede yaklaşık 1.000 mahkûm tutulmaktadır. Bu mahkûmların çoğu Müslüman Kardeşler hareketinin liderleri ve önde gelen mensupları ile DAESH ve diğer terör örgütlerine üye olmakla suçlanan insanlar, aktivistler ve gazetecilerden oluşmaktadır.

Tora/Akrep Hapishanesi, ayrıca burada meydana gelen ölümlerle de anılmaktadır. Örneğin, Essam Derbala adlı şeker hastası bir mahkûm, ilaçları hapishane yönetimi tarafından kendisine verilmediği için komaya girerek hayatını kaybetmiştir. Farid İsmail adlı bir başka mahkûm ise hücresinde girdiği koma neticesinde hayatını kaybetmiştir. Hapishane yönetimi, komadaki mahkûmun ne tedavisine ne de diğer mahkûmların ona yardım etme taleplerine izin vermiştir.

Nebil el-Magrebi, Mercan Salim ve İmad Hasan adlı kişiler, bu hapishanede hayatını kaybeden mahkûmlardan sadece birkaçıdır. Çeşitli kronik hastalıklardan muzdarip olan bu kişiler, hapishane yönetimi tarafından gerekli tedaviyi almalarına izin verilmediği için yaşamlarını yitirmiştir.

Tora Hapishanesi ile ilgili çeşitli insan hakları kuruluşlarınca yayımlanan raporlar ve muhtelif zamanlarda mağdurlarla yapılan röportajlarda öne çıkan bir diğer konu da işkence ve kötü muameledir. Özellikle Human Rights Monitoring'in hazırladığı "Tora Hapishanesindeki Mahkûmların Yavaş Ölümü" adlı raporda, burada yapılan işkencelere dikkat çekilmektedir.

Mısır'da 30 Haziran 2013 tarihinden bu yana işkence, kötü muamele ve hapishanelerdeki olumsuz yaşam koşulları nedeniyle 200 ölüm vakası mey-

dana geldiği, bu ölümlerin çoğunun da Tora/Akrep Hapishanesi'nde gerçekleştiği rapor edilmektedir. Tora Hapishanesi'nde kalan bir mahkûmun anlatıklarına göre, hapishanede bilerek ayakta tutma, duvarda asılı tutma, elektroşok verme, cop ve sopa ile dövme, hakaret vb. insanlık dışı muameleler yapılmakta; mahkûmlara düzenli yemek verilmemektedir. Konuyla ilgili yayımlanan bir raporda, bazen mahkûmlara üç gün boyunca yemek verilmediği kaydedilmiştir. Ayrıca mahkûmlar, hapishane koşulları hakkında konuşmalarını için yakınlarına işkence yapılmakla tehdit edilmektedir.

Tora/Akrep Hapishanesi'nde yaşanan bir başka hak ihlali de mahkûmların avukatları ya da yakınları ile görüştürülmemesidir. Mahkûmlar, avukatlarını sadece gardiyanlar başlarında nöbet tutarken görebilmekte, yakınlarının kendileri için getirdiği ilaç, battaniye gibi şeylere ise hapishane yönetimi tarafından el konulmaktadır. Mahkûmlar, yakınları ile sadece telefon ve cam arkası gibi yöntemlerle görüştürülmektedir.

Cezaevi yönetimi mahkûmların ne sabun, şampuan gibi temel temizlik maddeleri ne de yatak, yastık, battaniye gibi temel yaşam malzemeleri kullanımına izin vermektedir. Ayrıca herhangi bir revir ya da kliniğin bulunmadığı hapishanede mahkûmlar en temel sağlık hizmetlerine erişememekte, hatta hasta yakınlarının getirdiği ilaçlar dahi içeri alınmamaktadır.

Tora/Akrep Hapishanesi'nde yaşanan bu ağır insan hakları ihlallerini bizzat yaşayan mahkûmlarla onların yakınları ve avukatları vasıtasıyla gerçekleştirilen röportajlar; hapishanedeki şartları açıkça ortaya koymaktadır. Bu röportajlarda belirtilenlere göre mahkûmlar ilaç, yemek, yatak, tuvalet gibi en temel insani ihtiyaçlardan bile mahrum bırakılmaktadır. Örneğin, bir mahkûmun oğlundan edinilen

bilgilere göre; hapisane yönetimi, sağlık sorunları olan babanın ilaçlarını almasına ve kalbindeki kan pıhtılaşması riski için girmesi gereken testlere girmesine engel olmuştur. Ayrıca karısının kendisi için getirdiği ilaçlara da el konulmuştur.

Hapishanedeki bir başka mahkûmun eşi ise, kocasıyla görüşmesine izin vermeyen hapisane yönetiminin sahte ziyaret belgeleri düzenleyerek sanki eşini ziyaret etmesine izin verilmiş gibi gösterildiğini anlatmıştır. Uzun uğraşlardan sonra eşiyile görüşme imkânı bulduğunu belirten kadın; “Onu gördüğümde bir deri bir kemikti. Çocuklar için bu görüşme büyük bir şok oldu; çünkü tutuklandıktan sonra ilk defa babalarına dokunmaları için izin verilmişti.” diyor.

Bir başka mahkûm yakınının anlattığına göre ise, hapishanedeki mahkûmlar hayatta olduklarını birbirlerine haber vermek için geceleri duvarlara vurup ses çıkartıyormuş. Farid İsmail adlı mahkûmun cesedinin bulunduğu günün gecesi onun hücrelerinden ses çıkmadığını fark eden diğer mahkûmlar Farid İsmail’e bir şey olduğundan şüphelenip gardiyanlara haber vermiş ama kimse bunu dikkate almamış, hatta İsmail’e yardım edilmesi gerektiğini söyleyen bazı mahkûmlara gardiyanların cevabı “Siz susun!” olmuş. Sabahleyin Farid İsmail’in hücrelerini kontrol eden gardiyanlar onun öldüğünü görmüş.

Tora/Akrep Hapishanesi’nde yaşanan hak ihlallerinin, Mısır’ın da taraf olduğu bazı uluslararası anlaşmalar gereği incelenmesi gerekmektedir. Mısır tarafından 1948’de onaylanan BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Mısır’ın 1982’de onayladığı BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Mısır’ın taraf olduğu BM İşkenceyi Önleme Anlaşması gibi sözleşmelere rağmen Mısır, Tora/Akrep Hapishanesi örneği başta olmak üzere insanlık suçları işlemeye devam etmektedir. Buradaki en önemli sorun, bu anlaşmaların sadece kâğıt üzerinde kalmasıdır; zira

ne bürokratlar ne polis ne asker ne de güç kullanma yetkisi bulunan herhangi bir devlet çalışanı, Mısır’ın bu anlaşmalarla kabul ettiği normları uygulamaktadır. Dolayısıyla bu anlaşmaların Mısır’da hiçbir geçerliliği ve değeri kalmamıştır.

Tora/Akrep Hapishanesi’nde; yaşam şartları, mahkûmlara muamele, cezaevi yönetiminin tutumu, ziyaret izinleri, yemek hakkı ve birçok temel hak konusunda büyük ihlaller yapılmaktadır. Bugün Mısır’da bu hak ihlallerini araştırarak ya da kamuoyuna duyuracak ne herhangi bir insan hakları kuruluşu bulunmakta ne de uluslararası toplum bu duruma tepki göstermektedir.

BM üyesi ülke hükümetlerinin ve uluslararası insan hakları kuruluşlarının buradaki hak ihlallerine sessiz kalması, kamu vicdanında hem Mısır’da hem de başka ülkelerde yapılan hak ihlallerine yönelik fiillerin cezasız kalacağı inancını pekiştirmekte ve bu tür ihlallerin sorumlularını daha da cesaretlendirmektedir. Bu türden haksızlıkların ortadan kaldırılması için uluslararası kamuoyuna çok önemli görevler düşmektedir. Mısır yönetiminin 1952 yılında kabul ettiği hapisane mevzuatını yenilemesi, taraf olduğu anlaşmaları uygulaması, cezaevlerindeki kötü yaşam koşullarını iyileştirmesi, mahkûmların temel tıbbi, beslenme, tuvalet, yatak, ziyaret gibi hak ve ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli düzenlemeleri yapması ve en önemlisi de insan hakkı ihlallerini gerçekleştiren güvenlik görevlileri ve hapisane yönetimindeki sorumluları yargı önüne çıkartması gerekmektedir. Özetle, uluslararası toplum ve devletler Mısır’a hem sivil hem de diplomatik yönden baskı yaparak başta Tora/Akrep Hapishanesi olmak üzere Mısır’da yaşanan insan hakları ihlallerinin son bulması ve bu tür olayların sorumlularının cezalandırılması için gerekli adımları atmalı; bu konu gerekirse BM’de görüşülerek Mısır’a yaptırım uygulanmasının önü açılmalıdır.